

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИМИ БЛАГАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

У статті розглянуті основні проблеми забезпеченості населення соціальними благами та послугами, надано визначення понять «соціальні блага» та «послуги», розглянуті основні принципи надання соціальних послуг, досліджені основні види соціальних послуг.

Ключові слова: соціальні блага, соціальні послуги, рівень забезпеченості населення, якість життя, соціальний захист.

Забезпечення населення України соціальними благами та послугами на якісному рівні є найважливішою метою діяльності уряду країни, важливим програмним завданням соціальної політики сучасної держави. Актуальність проблеми якісного забезпечення соціальними благами та послугами зростає з огляду на те, що людський ресурс в умовах сьогодишньої кризи – економічної, соціальної, демографічної є найдефіцитнішим ресурсом.

На сьогодні більшість розвинених країн світу, серед яких і Україна, визначають себе як держави соціальні, тобто такі, політику яких спрямовано на створення гідних умов життя населення, високого рівня забезпеченості громадян соціальними благами та послугами. Тому перед фахівцями стоїть завдання вирішення проблем забезпеченості населення соціальними благами та послугами.

Протягом останніх років в Україні відбулися певні позитивні зміни вирішенні соціальних проблем, але основні проблеми в соціальній сфері залишаються не подоланими. Зокрема, не надано гідного рівня забезпеченості соціальними благами та послугами, насамперед, у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, а також в оплаті праці, екології та ін.

Таким чином, якісне забезпечення населення соціальними благами та послугами є дуже важливим і одним з найактуальніших сучасних завдань держави, від якого залежить подальший соціально-економічний розвиток країни.

На сьогодні в науковій літературі приділяється велика увага проблемам забезпеченості населення соціальними благами та послугами. Такі науковці, як В.Д. Базилевич, Т.І. Богданова, О.Д. Васирик, Н.О. Квітка, Л.О. Омелянович, В.М. Опарін, Д.В. Полозенко, Л.Н. Сергєєва, Ю.І. Скулиш розглядають питання соціального стану, фінансування соціальних благ і послуг, якість наданих соціальних послуг, рівень життя населення. Разом з тим питання забезпечення населення соціальними благами та послугами залишається недостатньо дослідженим. Немає системного погляду на умови, що повинні забезпечити покращання рівня соціальних благ і послуг в Україні.

Тому метою статті є аналіз стану соціальної сфери, соціального захисту і розвитку, забезпечення населення соціальними благами й послугами, а також надання рекомендацій щодо вирішення проблеми забезпеченості населення соціальними благами та послугами.

Стратегічним напрямом розвитку України є підвищення якості та ефективності забезпечення населення соціальними благами й послугами, які охоплюють охорону здоров'я, освіту, культуру, житлово-комунальне господарство, транспорт, побутове обслуговування та ін. Тобто сі складові соціальної сфери, які забезпечують нормальний рівень життєдіяльності людини.

Рівень життя суспільства означає забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними та духовними благами, тобто певний ступінь задоволення потреб людей. На жаль, сьогодні забезпечення соціальних потреб населення відбувається з великою кількістю перешкод. За весь час незалежності жодному з урядів так і не вдалося здійснити системну політику, націлену на реформування соціальної сфери, тому майже всі її галузі потребують реформування.

Позитивними змінами побудови ефективної соціальної політики є, наприклад, набуття у 2004 р. чинності Закону України «Про соціальні послуги». Під соціальними послугами відповідно до ст.1 цього Закону, розуміють «комплекс правових, економічних, психологічних, соціально-педагогічних, освітніх, соціально-медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремих отримувачів соціальних послуг з метою поліпшення їх становища або відновлення їх нормальної життєдіяльності» [1].

Хоча це визначення і є комплексним та включає широкий спектр заходів щодо забезпечення населення необхідним рівнем соціальних послуг, поняття «соціальні послуги» залишається зведеним до «певних заходів», що зосереджені на окремих соціальних групах чи індивідах, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги. Це звужує ринок послуг соціальної сфери, зупиняє його подальший розвиток. Проблемним також залишається відсутність належної системи контролю за соціальними видатками. Немає стратегічних програм на рівні держави, які б були сформовані на основі проведених аналітичних досліджень соціальних і демографічних показників у динаміці. Тобто необхідно проводити моніторинг на державному рівні, з метою підвищення ефективності соціальних видатків, їх адресної спрямованості, оперативної системи санкцій за порушення якості.

Забезпечення населення соціальними послугами ґрунтується на певних принципах, які розкривають його сутність, зазначених на рисунку 1.

Принцип адресності та індивідуального підходу означає, що ці послуги повинні надаватися конкретним громадянам. Реалізація цього принципу повинна здійснюватися під контролем місцевих органів влади та їх налагодженої роботи в певному районі або місці.

Дотримання принципу доступності, відкритості, прозорості означає доступність інформації відносно наявних можливостей громадян щодо користування соціальними послугами, які надаються їм державою.

Тобто кожний з наведених принципів відіграє важливу роль за умови реалізації соціальних послуг, оскільки виокремлюючи ці принципи, законодавець адаптував увесь перелік соціальних послуг до населення України.

У Законі України «Про соціальні послуги» [1] також зазначені основні види соціальних послуг, які наведені на рисунку 2.

Рисунок 1 – Основні принципи надання соціальних послуг

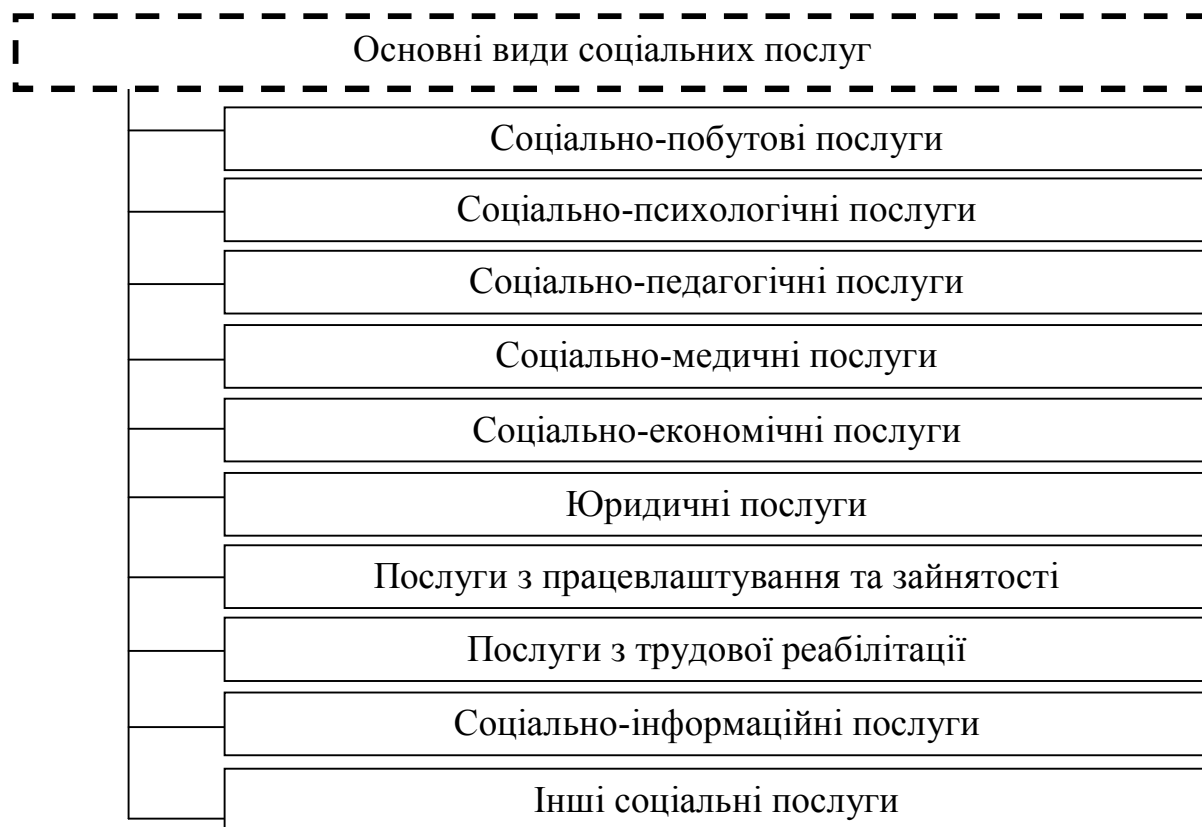

Рисунок 2 – Основні види соціальних послуг

Як видно з рисунка 2, види соціальних послуг охоплюють широке коло актуальних питань, тобто, відповідно до поданого в законі переліку видів соціальних послуг, законодавець перерахував усі життєво необхідні умови для нормального функціонування людини, але, на жаль, у практиці реалізація цих видів соціальних послуг відбувається не в повному обсязі. Це пов'язане, перш за все, з обмеженістю бюджетних ресурсів.

Слід відзначити, що в законодавчих джерелах поняття «соціальне благо» взагалі немає. Наприклад, вчені Інституту соціології НАН України Є. Головаха та Н. Паніна розглядають такі складові поняття «соціального блага»: соціальна безпека, соціальні відносини, національні відносини, соціальна політична сфера, професійно-трудова, інформаційно-культурна, матеріально-побутова, міжособистісні відносини, соціальні якості особистості.

Таким чином, вчені зазначають, що соціальне самопочуття людини визначається мірою задоволення її соціальних потреб, які, у свою чергу, є похідними від наявної в суспільстві системи соціальних благ, виробництва та розподілу.

Поняття «соціальне благо» розглядається як на макрорівні, так і на мікрорівні. Якщо надавати визначення соціальних благ на рівні підприємства, то більшість авторів визначають, що до групи соціальних благ відносять: одержання матеріальної допомоги на оздоровлення; оплата фірмового одягу; безкоштовне користування спортивним залом; оплата відряджень; компенсація за використання особистого транспорту; подарунки до днів народжень, весіль і ін.; виплата допомоги малозабезпеченим; оплата дитячих закладів тощо.

Також зазначимо, що відповідно до закону «Про соціальні послуги», соціальні послуги визнаються як однією з форм державного соціального захисту. Надання соціальних послуг за рахунок коштів державного, місцевого бюджетів може бути однією із складових державного соціального забезпечення, яке надається відповідно до законодавства.

Рівень та структура споживання матеріальних благ і послуг порівняно з відповідними потребами є найважливішими характеристиками рівня життя населення.

Рівень забезпеченості населення соціальними благами та послугами входить до поняття якості життя населення, оскільки якість життя населення характеризується ступенем задоволення потреб людини, що визначається відповідно до наявних норм, звичаїв, традицій, а також відносно до рівня власних бажань. Якість життя передбачає оцінку рівня життя, а також якісну, не вимірювану характеристику умов життя: якісний бік харчування, помешкання, культурного рівня населення, умови праці, умови відпочинку, соціально-побутового середовища [2]. Заслуговує на увагу наукова думка Л.Н. Сергєєва, яка зазначає, що деякі складові якості життя населення є взаємовиключними, тобто високий рівень однієї складової унеможливорює високе значення іншої. Отже, чим вище рівень розвитку промисловості й національного доходу на душу населення, тим вище рівень урбанізації та гірший стан навколишнього середовища. А досягнення високого рівня освіти потребує значних зусиль з боку людини, що зменшує її можливості проведення повноцінного дозвілля та не кращим чином відбивається на стані її здоров'я.

Реалізація соціальних благ і послуг може здійснюватися державним сектором, комунальним та приватним. При цьому найголовніша роль в забезпеченні населення соціальними благами та послугами закріплена за державою, оскільки саме уряд країни визначає усі стратегічні напрями соціального розвитку держави. За допомогою бюджету держави фінансуються велика кількість соціальних послуг. Саме бюджет є важливим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення соціальної справедливості. Розглянемо видатки зведеного бюджету на соціальну сферу та соціальний захист населення, подані в таблиці 1.

Таблиця 1 – Видатки зведеного бюджету України на соціальну сферу та соціальний захист населення [5]

Рік	Усього видатків бюджет, млрд грн	Освіта		Охорона здоров'я		Духовний і фізичний розвиток		Соціальний захист і соціальне забезпечення		Усього на соціальний захист і соціальну сферу	
		млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
1999	34,8	4,7	13,5	3,8	10,9	0,6	1,7	4,1	11,9	13,2	37,9
2000	48,2	7,1	14,7	4,9	10,2	0,9	1,9	6	12,4	18,9	39,2
2001	55,5	9,9	17,8	6,4	11,6	1,3	2,3	11,6	20,9	29,2	52,6
2002	60,3	12,3	20,3	7,5	12,5	1,4	2,4	12,6	20,9	33,8	56,1
2003	75,8	15	19,8	9,7	12,8	2,1	2,8	13	17,2	39,8	52,5
2004	102,5	18,3	17,9	12,2	11,9	2,7	2,6	19,5	19	52,7	51,4
2005	142	26,8	18,9	15,5	10,9	3,5	2,5	40,1	28,2	85,9	60,5
2006	175,5	33,8	19,3	19,7	11,2	4,3	2,5	41,5	23,6	99,3	56,6
2007	227,6	44,3	19,5	26,7	11,7	5,7	2,5	48,6	21,4	125,3	55,1
2008	312	61	19,6	33,6	10,8	7,9	2,5	74,1	23,8	176,6	56,6
2009	307,4	66,8	21,7	36,6	11,9	8,3	2,7	78,8	25,6	190,5	62

Аналізуючи таблицю 1, зазначимо, що видатки на соціальну сферу та соціальний захист населення у структурі всіх видатків зведеного бюджету України збільшилися з 37,9% в 1999 р. до 62% у 2009 р. Але при цьому стійкого зростання видатків на соціальну сферу не спостерігається, відбувалось зниження цього показника у 2003, 2004 і 2007 рр. У 2005 і 2009 рр. спостерігалось зростання частки видатків зведеного бюджету на соціальну сферу.

Проблемними залишаються практично всі напрями соціальної сфери, які знижують рівень забезпеченості населення соціальними благами та послугами.

Є певні труднощі і в галузі охорони здоров'я. Забруднення навколишнього середовища, погіршення умов життя, нераціональне харчування, низька якість продуктів харчування, поширення шкідливих звичок, рівень охорони праці, медичного обслуговування, негативно позначилися на здоров'ї громадян України [2].

Всі ці показники свідчать про скорочення тривалості життя, тяжкі хвороби, погіршення самопочуття, зниження кількості населення. Так, за даними Держкомстату, кількість населення України скорочується: з 51 838,5 тис. осіб у 1990-му році вона зменшилася до 45 962,9 тис. осіб у 2010 р., що відображено на рисунку 3. Наведені дані підтверджують необхідність негайного реформування системи соціального забезпечення, підвищення рівня забезпеченості населення соціальними послугами та благами. Особливого значення набувають питання збереження та зміцнення здоров'я населення, які є першорядною функцією держави, реалізація якої повинна відбуватися за допомогою наданих державою соціальних послуг.

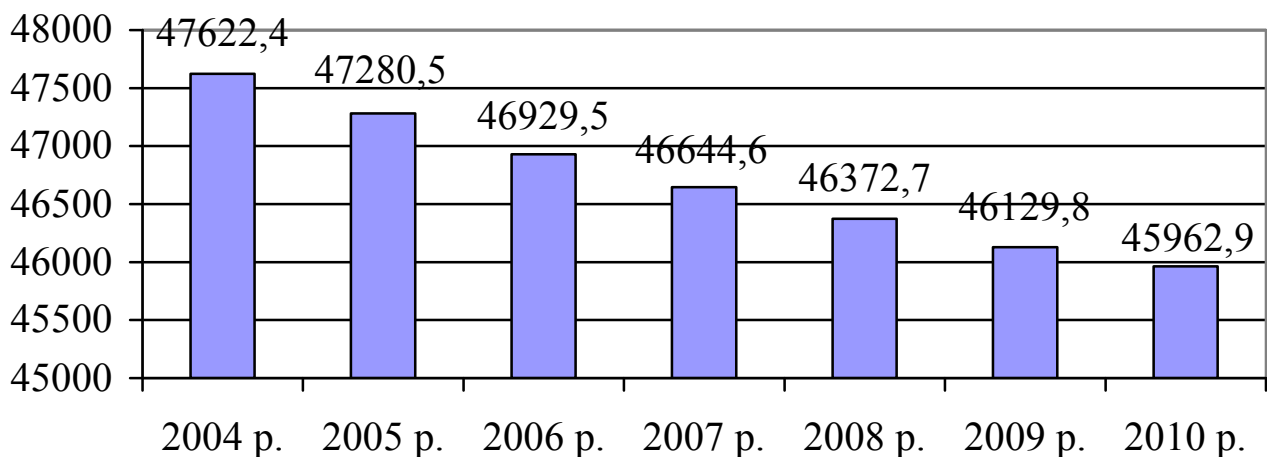

Рисунок 3 – Динаміка кількості населення України, тис. осіб [5]

Між тим позитивним є те, що Україна має добре розвинену мережу об'єктів охорони здоров'я – лікарні, поліклініки, діагностичні центри, медичні науково-дослідні інститути, аптеки, диспансери, але проблемним залишається дуже низька ефективність їх діяльності. Тобто є необхідний потенціал, але не має ефективного управління.

Висновки. Сьогодні в Україні гостро стоїть питання відносно забезпеченості населення якісним рівнем соціальних послуг і благ. Наведені матеріали виявляють ряд наявних проблемних аспектів у системі соціального забезпечення населення. Є певні дії уряду, націлені на покращання ситуації, що склалася, але їх ефективність є дуже низькою. Так, наприклад, у період з 1999 по 2009 р. збільшилися показники видатків на соціальний захист з 37,9% до 62,0%, але рівень життя населення залишається низьким, про що свідчать показники скорочення кількості, зростання захворюваності, високої смертності населення України.

Законодавча й нормативна база регулювання соціальної сфери потребує значного вдосконалення. Багато законів приймаються без урахування закономірностей розвитку суспільства, належного теоретичного обґрунтування.

Немає стратегії соціального розвитку, розробленої державою та націленої на поетапне впровадження системи соціальних послуг. Майже всі соціальні реформи, впроваджені в Україні, мають хаотичний характер, тобто вони залежать від уряду, який приходить до влади.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є аналіз обґрунтування доцільності аналітичних розрахунків щодо динаміки соціальних виплат.

Література

1. Про соціальні послуги: Закон України: від 1 січ. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
2. Богданова Т.І. Якість життя населення – як мета політики соціально-орієнтованої держави / Т.І.Богданова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – № 37. – С. 8-9.
3. Бюджетна система / В.С. Левченко [та ін.]; за ред. Л.О. Омелянович. – К.: Знання, 2009. – 234 с.
4. Рибак С.О. Бюджетна стратегія в контексті бюджетних реформ / С.О. Рибак // Фінанси України. – 2010. – № 12. – С. 40-41.
5. Видатки зведеного бюджету України на соціальну сферу та соціальний захист населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.ukrstat.gov.ua>.